

УДК 811.161.1'243'255:378.091.214.18-027.556

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ
ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
У НЕФІЛОЛОГІВ
У МЕЖАХ ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ**

Куплевацька Л.О., канд. філол. наук (Харків)

У статті розглядаються шляхи формування перекладацької компетенції студентів-нефілологів старших курсів у межах факультативного курсу, її складові й система завдань, що забезпечує таке формування.

Ключові слова: перекладацька компетенція, мовна особистість, комунікативна компетенція, види перекладацької діяльності.

Куплевацкая Л. А. Формирование основ переводческой компетенции у нефилологов в рамках факультативного курса. В статье рассматриваются пути формирования переводческой компетенции у студентов-нефилологов старших курсов в рамках факультативного курса, ее составляющие и система заданий, обеспечивающая такое формирование.

Ключевые слова: переводческая компетенция, языковая личность, коммуникативная компетенция, виды переводческой деятельности.

Kuplevatska L.A. Formation of Non-philological Students' Translator Competence within the Optional Course.

Ways of translator competence formation of the advanced non-philological students within the optional course have been determined in the article. Its components and system of tasks to ensure the above-mentioned formation have been also described.

Key words: translator competence, language subject, communicative competence, types of translator activity.

У сучасному суспільстві полікультурного співтовариства ринок праці набуває світового рівня, висуває нові вимоги до професійних якостей випускників ВНЗ. Міжнародна інтеграція націлює молодих фахівців на професійну мобільність, здатність опановувати суміжні спеціальності. Розвиток міжнародного співробітництва зумовлює розвинення широкої міжкультурної комунікації, попит на перекладацьку діяльність як її особливий різновид [1: 21–22, 25].

Фахівці з навчання перекладу говорять про своєрідний “перекладацький бум”, викликаний сучасними політичними й економічними умовами [5: 273]. У той же час, рівень підготовки філологів-перекладачів до перекладацької діяльності у нефілологічних сферах комунікації не завжди задовольняє потреби ринку й потребує вдосконалення [6: 101]. Це спонукає спеціалістів-нефілологів звертатися до опанування перекладацької діяльності. Навчання перекладу як другої спеціальності нефілологів на факультетах іноземних мов не завжди можливе й на практиці зустрічається зрідка, а опанування основ перекладацької діяльності студентами-нефілологами на факультативному курсі має попит. Потреби ринку щодо готовності випускників ВНЗ з нефілологічних спеціальностей до перекладацької діяльності зумовлює *актуальність* даного дослідження.

Мета статті – розглянути й системно описати послідовність формування перекладацької компетенції у студентів-нефілологів старших курсів (IV–V) у межах факультативного курсу, її складові та вправи й завдання, що забезпечують таке формування.

Формування мовної особистості спеціалістів-перекладачів відбулося у твердженні про відмінність перекладацької особистості від неперекладацької [4: 175]. Зокрема підкреслюється, що “реалізація перекладацької компетенції відбувається за участі всієї мовної особистості перекладача” й виявляє відмінності такої особистості в усіх аспектах перекладацької компетенції: мовному, текстоутворюючому, комунікативному, особистісному й професійно-технічному [4: 177].

Ставлячи за мету факультативного курсу формування перекладацької компетенції (ПК) у студентів-нефілологів, потрібно усвідомити, яку саме особистість маємо сформувати й на які аспекти формування ПК звернути більше уваги. Враховуючи досить короткий термін навчання (8 місяців – 200 аудиторних годин), можливо говорити лише про основи формування перекладацької компетенції.

Під основами формування ПК будемо розуміти таке оволодіння перекладацькою діяльністю, яке дозволить задовільно забезпечувати переклад за тематикою, обмеженою сферою професійного спілкування. Націленість на незавершеність такої

компетенції [5: 274] робить необхідним спрямувати навчання слухачів факультативного курсу на самостійне розвинення й удосконалення вмінь та навичок перекладацької діяльності як у межах самостійної роботи протягом навчання, так і після його завершення.

Перш ніж назвати компетенції, які будуть формуватися у межах спецкурсу з перекладу, визначимо компетенції, які вже було сформовано протягом навчання у ВНЗ і на які можна спиратися при формуванні основ перекладацької компетенції у студентів-нефілологів старших курсів.

Перш за все – це *мовна компетенція*. У наших слухачів вона білінгвальна, із значними інтерференційними явищами, що склалися протягом чотирьох-п'яти років вивчення російської мови як іноземної (РМІ) і як мови навчання, і як мови мовного середовища. Певною мірою можна говорити про *текстоутворюючу компетенцію*, оскільки студенти старших курсів мають досвід написання курсових робіт і бакалаврської роботи (письмове текстоутворення) та досвід участі у семінарських заняттях, колоквіумах, екзаменах (усне текстоутворення).

У формуванні *комунікативної компетенції*, як і у двох попередніх, домінують навички спілкування у побутовій та навчально-професійній сферах [8]. При цьому, домінування останньої відбивається на повсякденному спілкуванні студентів й зумовлює явища внутрішньо-мовленнєвої інтерференції. *Професійно-технічна компетенція*, як свідчить практика, у нефілологів сформована значно краще, ніж у філологів. Студенти-нефілологи вільно користуються різними видами комп'ютерних словників, перекладацькими комп'ютерними програмами з ресурсів Інтернету.

Формування *особистісних рис* нефілологів впливає на професійні інтереси. Їх психо-фізіологічні особливості відбиваються на володінні всіма видами мовленнєвої діяльності. На практиці це – недостатньо розвинене аудіювання; наявність граматичних, лексичних й, особливо, стилістичних помилок у продуктивному мовленні й письмі. А от навички читання, як свідчить практика, у професійній сфері сформовані найкраще. З легкістю нефілологи вживають, у будь-яких видах мовлення, прецизійні слова (цифри, дати, географічні назви тощо). Не поступаються нефілологи й у такому важливому

компоненті як знання предмету, володіння термінологією (нефілологічною). У той же час у них відсутнє розуміння екстралінгвістичного фактору, поняття фонових знань, що для перекладачів є досить суттєвим. Означені вище складові ПК є класикою перекладознавства. Сучасні спеціалісти з підготовки перекладачів інтегрують у це класичне поняття складові, що визначені А. Нойбертом [5: 274], а саме, крім названих вище компетенцій, – предметна компетенція, культурна й компетенція переносу.

Для нашого дослідження таке інтегрування досить важливе, бо окреслює саме ті компоненти, в яких при перекладі нефілологічних текстів будуть висвітлюватись як переваги нефілологічної освіти (а саме знання предмету), так і недостатність таких компетенцій як культура й, особливо, недостатність компетенції переносу, яка пов'язана, перш за все, з сучасною відмовою у навчанні РЯІ від граматично-перекладного методу.

У факультативному спецкурсі для нефілологів “Основи перекладацької діяльності” ставимо за мету опанування слухачами різних видів інформативного послідовного перекладу: письмово-письмового, письмово-усного, усно-письмового. Крім цього, передбачається знайомство з особливостями механізмів усно-усного перекладу. Слухачі курсу знайомляться із різновидами перекладу за повнотою передачі вихідної інформації: повним перекладом та реферативним (адаптивним транскодуванням) [10: 103].

Формування вмій та навичок перекладацької діяльності у різних видах перекладу базується на основі постійного співставлення вихідної мови (рідної) та мови перекладу (російської) у граматиці, лексиці та стилістиці, що забезпечується свідомо-зіставним методом навчання [3: 73]. Курс “Основи перекладацької діяльності” – практичний, але деякі теоретичні знання слухачі повинні отримувати, а саме:

- поняття перекладу та одиниць перекладу [2: 5–12];
- теорія лексичних відповідностей [9: 9];
- лексико-граматичні ознаки стилів мовлення;
- відповідність обраного стилю мовлення ситуації й сфері спілкування;

- різновиди словників.

Завдання, що формують навички й вміння з перекладацької діяльності, можна поділити на декілька груп. Перша група – це завдання й вправи, що спрямовані на систематизацію мовного матеріалу, його поширення й поглиблення [7: 76] у співвідношенні мовних явищ мов-контактерів на рівні граматики, лексики, стилістики (мовна компетенція). Для першої групи характерні завдання такого типу:

- співставте послідовність членів простого речення всіх видів у ВМ (вихідна мова) та ПМ (мова перекладу);
- співставте форму вираження темпоральних, локальних, атрибутивних (тощо) відносин в обох мовах-контактерах;
- співставте структуру складаних речень в обох мовах;
- підберіть еквіваленти у ПМ до синонімічного ряду у ВМ;
- підберіть дієслова, що вживаються зі словом “контракт”, “компанія”, “візит” тощо у ПМ й у ВМ (робота зі словником сполучуваності);
- замініть фразеологізм словом або словосполученням, підберіть еквіваленти у ПМ;
- замініть стилістично означене речення реченням нейтрального стилю, знайдіть еквіваленти обом реченням у ПМ.

Комунікативна білінгвальна компетенція розвивається за допомогою формування вмінь і навичок свідомого відбору мовних засобів у співвідношенні з метою мовлення та сферою спілкування, їх співставленням у мовах-контактерах. Для цієї групи характерні завдання такого типу:

- порівняйте різні види привітання в обох мовах;
- порівняйте у двох мовах форми знайомства з новим членом колективу (студентська група, співробітники в офісі, ділова зустріч, святкування дня народження й т. ін.);
- порівняйте діалог між тільки-но познайомленими особами в обох мовах;
- порівняйте діалоги “У метро”, “У кафе” “У деканаті”, “У ресторані, готелі” й т. ін. у мовах-контактерах тощо.

Такі завдання ставлять перед слухачами курсу не тільки комунікативно-лінгвістичні завдання, але й орієнтують на

необхідність отримання соціолінгвістичної інформації, фонових знань.

Окрема група завдань спрямована на формування й розвиток компетенції переносу. Для цієї групи характерні завдання, спрямовані на формування вмінь та навичок роботи з різними словниками: одномовними, дво-, трьох- й більше мовними; словниками синонімів, антонімів, паронімів, фразеологізмів тощо. Обов'язковою має бути робота з вузькоспеціальним словником: економічним, технічним, медичним тощо. Чітке розуміння структури будь-якого словника, побудови словникової статті й її скорочень дозволять перекладачеві точніше підібрати еквівалент, забезпечить правильність вживання нового слова.

До цієї ж компетенції можна віднести вправи на формування механізмів перекладу у різних видах мовлення.

При формуванні навичок *письмово-письмового* перекладу, який є домінуючим для цієї категорії слухачів спецкурсу, доцільно виконувати такі вправи, які базуються на аналізі змісту тексту [7: 77]. До них відносять:

- вправи на трансформацію речень, абзаців;
- абзацно-фразовий переклад;
- переклад-переказ;
- заповнення пропусків у тексті перекладу (засоби зв'язку, когезія та прецизійні слова);
- заміна у тексті перекладу стилістично нейтральної лексичної одиниці на стилістично означені.

Письмово-усний переклад може відбуватися як з паралельним використанням підготовленого словника, так і без нього. Ефективним видається використання такого виду перекладу без словника із незначною кількістю (до 3%) незнайомої лексики, що тренує у перекладача навички мовної здогадки, активізує уважне ставлення до контексту слововживання.

Навички *усно-письмового* перекладу можуть формуватися як із використанням магнітофонних записів (адаптованих або оригінальних), так і з голосу. Динаміка формування навичок та вмінь у такому виді перекладу спрямована від диктанту-перекладу до підготованого перекладу аудіотексту, зі знятими труднощами, – до перекладу-конспекту з подальшим записом повного тексту на ПМ.

Усно-усний переклад як вид перекладацької діяльності не може бути опанованим за короткий час факультативного курсу у зв'язку із особливими вимогами до психофізіологічних особливостей особистості перекладача, що його виконує. Але елементи, що в подальшій практиці можуть стати основою володіння технікою такого перекладу в межах факультативного курсу, можуть бути опанованими. Це вправи, що нагадують відомий “snow ball”: слухайте на рідній мові (слово – словосполучення – речення – мікротекст – текст), озвучуйте переклад. Або вправи на загальне осмислення інформації: прослухайте текст на ВМ – надайте назву на ПМ; прослухайте текст на ВМ із завданням на подальший вибірковий переклад прецизійних слів (власних імен, числівників, аббревіатур, топонімів тощо).

Такі складові ПК, як *особистісна й культурна*, тісно пов'язані й викликають найбільші труднощі під час слухання факультативного курсу. Міжкультурний аспект формування професійної компетенції майбутніх перекладачів привертає увагу сучасних вчених [1]. Зокрема, Г.В. Єлізарова за мету формування міжкультурної компетенції ставить “досягнення такої якості мовної особистості, яка дасть їй можливість вийти за межі власної культури і набутти якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності” [1: 23]. Але ця мета не може бути реалізованою, а тому не ставиться при навчанні нефілологів.

Завдання формування всіх означених вище компетенцій спрямовано на розвиток здатностей слухачів курсу до безперервного прагнення поширювати знання про культурне, соціокультурне життя країни ПМ і рідної країни.

Запропоновані у нашому дослідженні шляхи формування перекладацької компетенції нефілологів старших курсів у межах факультативного курсу потребують подальшого вивчення й розвитку, оскільки переклад як друга спеціальність користується популярністю серед студентів різних нефілологічних спеціальностей: економістів, біохіміків, психологів, менеджерів, екологів тощо. Для майбутніх перекладачів ПК є домінантою формування розвиненої мовної нефілологічної особистості, яка володіє лінгвістичними знаннями та високим рівнем комунікативних умінь і навичок, свідомо ставиться до вдосконалення власного професіоналізму [11: 63].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахов І.С. Міжкультурний аспект формування професійної компетентності майбутніх перекладачів / І.С. Бахов // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі : Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 16. – Харків, 2009. – С. 18–26.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод: (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М. : Междуна. отношения, 1975. – 240 с.
3. Кашкуревич Л.Г. О переводческих умениях / Л.Г. Кашкуревич, Н.В. Коростелева // Рус. яз. за рубежом. – 1986. – № 2. – С. 71–75.
4. Кириченко Т.Г. Формування професійної перекладацької компетенції у майбутніх перекладачів-сінхроністів / Т.Г. Кириченко // Вісник ХНУ. – 2009. – № 867. – С. 174–181.
5. Квасова О.Г. Проблеми навчання перекладу з рідної мови на іноземну / О.Г. Квасова // Вісник ХНУ. – 2009. – № 848. – С. 273–276.
6. Лощина Л.А. К вопросу о профессионально ориентированном обучении иностранному языку студентов филологических факультетов педагогических вузов – будущих преподавателей иностранного языка на неязыковых факультетах / Л.А. Лощина // Вестник СПбГУ. – Сер. 9, 2009. – Вып. 4. – С. 101–104.
7. Нечаева В.М. Методический аспект обучения переводу как второй специальности / В.М. Нечаева // Рус. яз. за рубежом. – 1986. – № 2. – С. 75–79.
8. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов / О.Н. Тростинская, Т.Н. Алексеенко, Е.В. Копылова. – Харьков, 2009. – 87 с.
9. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер. – Междунар. отношения. – М., 1974. – 216 с.
10. Сдобникова В.В. Теория перевода / В.В. Сдобникова, О.В. Петрова // Восток-Запад. – М., 2006. – 445 с.
11. Черемська О.С. Формування мовної і комунікативної компетенції мовної особистості у вищій школі / О.С. Черемська // Вищ. школа. – 2010. – № 12. – С. 63–72.